

K U L D R A N N A K E

Vaikfilm kahes osas. Koostanud Aadu Kajassaar

I

Meeskoori laul "KULDRANNAKE". (Laul vajub peale esimest salmi tagaplaanile).

Pilt 1. Tiitelpilt

"KULDRANNAKE", selle pealkirja alla on kokkuvõtlikult paigutatud Eesti ranniku kirjeldus Narva-Jõesuust Liivi laheni. Meie näeme rea Eesti rannikule tüüpilisi pilte, kuuleme seletusi nende juurde ja ka mõningaid meremeeste laule.

Pilt 2. Eesti rand Saaremaa vetes

Eesti merepiir on pindalaga võrreldes väga pikk. Seda mitmekordistab veel poolsaarte, saarte ja laiude rohkus, nii et rannajoone pikkus ulatub 3400 kilomeetrini.

Pilt 3. Paekallas Pakri neemel

Rannik on vaheldusrikas, kohati esineb merepinnalt tõusev paekallas, kus aluspõhi lubjakivi kihistused päevavalgele tulevad.

Pilt 4. Liivarand Uulus

Teisal on madal liivarand, enamasti jõgede poolt merre toodud materjalist.

Pilt 5. Rannamõisa rannikult

Kivisel rannikul katavad merevoogude poolt sorteeritud morääni kruus, kivid ja rändrahnud nii praegust kui ka endiseid rannajooni.

Pilt 6. Maismaaks muutunud merepõhi

Ärauhutud peeneteralisem materjal on täitnud vaiksemaid lahesoppe.

Pilt 7. Rosona jõgi Eesti-Ingeris

Meie idapiiril esineb harva ettetulev nähe, kus üks jõgi osa oma veest teise jõkke saadab. Siin vahetavad Narva jõgi ja Venemaal voolab Luuga jõgi vett Rosona jõe kaudu.

Pilt 8. Narva-Jõesuu supelrand

Narva-Jõesuu liivarand. Merevood on Narva jõe suudmepoolseid aastatuhandete jooksul ümber töötanud. Raskemad liivaterad ja kruus uhuti lainete poolt kokku liivarannaks. Seda liivaranda kasutatakse suvekuudel supelrannana.

Pilt 9. Narva-Jõesuu tuletorn

Rannikule ja saartele ehitati tuletorne. Need näitasid pimedal ajal laevadele teed. Suuremad tuletornid varustati udusireenidega. Nende poolt antud helisignaalide abil võivad laevad ka udus õiget kurssi pidada.

Pilt 10. Toila kõrgkallas Virumaal

Merekülast lääne poole moodustab ranniku paekallas. Selle Ontika kohal kuni 56 m kõrge kalda, on miljonite aastate jooksul moodustanud vee ja õhu kulutav tegevus. See tegevus kestab ka meie päevil. Paekaldas on settekivide kihid selgesti näha nende tekkimise järjekorras.

Pilt 11. Väärispuudest hiismets (Vaikne ööbiku laul)

Kalda ja mere vahel on kitsas riba madalranda. Siin võib kohata väärispuudest: tammest, jalakast, saarest, vahtrast ja pärnast koosnevat hiismetsa. See mets, mis jõgede orgudes sisemaale ulatub, on rikas laululindude poolest (Tugev ööbiku laul). (Paus) Praegu laulab ööbik.

Pilt 12. Oru loss

Kõrgesse paekaldasse on jõed ja ojad kauneid salkorge moodustanud. Kohati meenutavad need lõunamaiseid maastikke. Ühe seesuguse salkoru kaldal oli meie presidendi suveresidents, Oru loss. (Ööbiku laul tagaplaanil).

Pilt 13. Eesti Vabariigi president Konstantin Päts

(Tervitusmarss)

Iseseisva Eesti president Konstantin Päts töötamas suvekodus. Tema alustas oma tööpäeva hommikul vara nagu tema sõbrad laululinnudki.

Pilt 14. Kivirikas rannajoon Lahemaal

Lääne poole minnes taganeb kõrgkallas merest kaugemale sisemaa poole, jättes mere ja kalda vahele laiema poolsaarte ja lahtederikka madalma. Rannajoon on siin enamasti täiskülvatud kividega ja rändrahnudega. Lahesoppides tuleb ette liiva- ja savirandu. Seda maastikku, mis lääne pool ulatub Harjumaale, hüütakse Lahemaaks.

Pilt 15. Võsu ja Käsmu rand

Lahemaal leidub häid supelrandu. Pildil näeme Võsu randa. Üle lahe paistab Käsmu rand.

Pilt 16. Kevadine sanglepik Viimsi rannal

Lahemaa poolsaartel saab oma alguse metsarikas Kõrvemaa. Vahest ulatub mets mereni. Mere lähedal kasvab enamasti lehtpuumets, lepik. Lepa väikesed seemned levivad ju vee kaasabil. Sisemaa poole on okasmetsa ülekaalus.

Pilt 17. Torupilli mängija Lahemaal

See metsade ja sooderikas vöönd eraldab ranniku elanikud sise-
maast. Nii kujunes siin aastasadade jooksul omapärane rannikukultuur,
mis sisemaa rahvakultuurist tunduvalt erines.

Pilt 18. I. Torn. Läänemere isandad

Seda erinevust mõjustas omakorda Lahemaal räägitav murrak, milles
võib märgata tugevat soome keele mõju. Järgneb näitena rahvalaul "ranna
keeles", s.o. Lahemaa murrakus. Selle laulab endine Lahemaa kalur. (Laul)

Mina mies merime poiga,	Suuremad suhuje pistan,
Kaunis mies kalame poiga,	pisemäd pillun mercesse.
istun paadi parda päällä	Nie siel kasvavad kalaksi,
maitzen marju magusambi.	ülenevad ülgeeksi,
	sirguvad merisiaksi.

Pilt 19. Kolgaranna rahvatants "Pikk ingliska" viisil

Väärrib märkimist, et meie rahvaluule varamu "Vana kannel" neljas
köide koosneb peamiselt Kolga rannast üleskirjutatud rahvaluulest. Siit
on pärit ka esimesed trükist ilmunud eesti rahvatantsud. Omariikluse
ajal võrsus Lahemaalt rida tuntud laevandus, majandus ja kultuuritege-
lasi.

Pilt 20. A. Laigo Kalarappijad

Üheks suuremaks sissetulekuallikaks Lahemaal oli kalandus. Püüti
räimi, kilu, turska, lesta ja vääriskaladest angerjat, lõhe ja silmu.
Põldu hariti kalapüügi vaheaegadel. Kõrvemaa metsad andsid head puitu
laevade ehitamiseks. Vaindloo saar Lahemaa vetes moodustab Eesti kõige
põhjapoolsema kindla punkti.

Pilt 21. Kunda semendivabrik

Eesti põhjarannikul oli rida suuremaid tööstusi. Tähtsamad neist
olid Kunda semendivabrik ja Aseri ja Loksa telliste tehased.

(Laul "see juhtus ennemuistsel aal...". Peale teist
salmi vajub laul tagaplaanile).

Põline rahvaluule elas edasi ja elab edasi kindlasti ka nüüd.
Kuuleme üht Lahemaa meremceste laulu.

Pilt 22. Loksa sadam

Loksal on Lahemaa suurim sadam. Seal on ka laevade tõstuk, elling.
Kai ääres kaljase ahtri taga näeme üht Eesti allveelaeva.

Pilt 23. Käsmu rand

Käsmu oli Eesti laevanduse suuremaid keskusi. Seal töötas pikemat
aega merekool laevajuhtide valmistamiseks. Kõrvemaa mets ulatus Käsmus
mereni.

Pilt 24. Kõrgkallas Paldiski lähedal

Viimsi poolsaarega lõpeb Lahemaa. Lääne pool Tallinna tuleb paekallas jälle mereni, kuid ei saavuta enam seda kõrgust, mis on Virumaa kõrgkaldal. Läänemaale jõudes madaldub kõrgkallas veelgi ja kaob Hiiumaal tasase merepõhjana Läänemere alla.

25. Eesti kaart E. Komitee väljaanne. Diapilt

"Kuldrannakese esimese osa lõpp (Koorilaul "Kuldrannake")

"Kuldrannake" teises osas järgime eesti mereskautide seiklusrikast purjematka Lahemaa rannikult edasi läände ja lõunasse kuni Pärnuni.

- " - " - " - " - " -

EESTI KOMITEE ROOTSIS KOOLI- JA
NOORTETOIMKONNA VÄLJAANNE NR. 2

K U L D R A N N A K E

Vaikfilm kahes osas. Koostanud Aadu Kajassaar

II

Pilt 1. Purjepaat Tallinna reidil. Koorilaul: "Siidilipp ja
hõbepurjed..."

Ihasalu külas elas tuntud paadimeister Paadi Juhan. Tema tehtud paadid purjetasid hästi. Üks Pärnu mees oli endale Juhanilt paadi tellinud ja see tuli mereteed kohale toimetada. Juhan oli usaldanud selle töö vana meremehe Kalgu Joosti hooleks. Tema pidi ka meeskonna koostama, samuti navigeerimisvahendid ja muu varustuse muretsema. Joost, kes ise oli mereskautide juht, sai kapteniks. Tüürimeheks sai mereskautide signalist Heikki. Tema pidi ka paadil vajaduse korral signaliseerima. Pootsmaniks sai Heino ja madruseks Innu Kusti. Varustuse laenas merekapten Sameli Jüri. Meremehe riietus pidi igal mehel endal olema.

Reisi alustati aegsasti enne jaanipäeva, et Võidupühaks koju tagasi jõuda. "Tormilind", nii oli paadi nimi, libises ilusa kaarega paadisadamast välja, kadudes peagi neeme varju.

G o n g

Pilt 2. Tallinna sadam

Tallinna pöörati sisse, et seal puuduvaid merekaarte osta. Tallinnast võeti kurss Naissaare ja Suurupi vahele.

G o n g

Pilt 3. Tallinn merelt vaadatuna

Merelt nauditi Tallinna ilusat siluetti. Naissaarest möödudes hakkas hämarduma. Taevale tekkis pilverünki. Lainete valged harjad läksid aina tihedamaks ja kõrgemaks. Kapteni nägu muutus pilviseks ja silmad otsisid tulikut, mis juhataks teed Paldiski sadamasse. Pootsman kuulas Tallinna raadiot. Sealt anti parajasti tormihoiatus.

G o n g

Pilt 4. Torm Soome lähel

Vahel kadusid tulikute tuled hämarusse. Kapten ei usaldanud niisuguses olukorras ranna lähedale purjetada. Paat võiks randuda kusagil Pakri karidel. Kuid Osmussaar võis varju anda. Nii siis - edasi sama kursiga! Kuid puri tuli vähemaks rehvida. Poisid hakkasid väsima. Heino

ja Heikki heitsid magama. Kapten ja Kusti jäid valvesse.

Korraga tundis kapten vasakus käes oleva soodi lõdvenemist. See oli tunnus, et õhuvoolud lähevad ebakindlaks. Päril torm oli lähenemas. Ja korraga - paat nagu rappus. Samal ajal lõi tugev tuulehoog purje üle paadi - stüürboordi. Uus raputus - ja nii parda- kui ka topptuled olid kustunud. Puri oli liikidest välja puhutud. Siin ja seal lipendasid mõned riideribad - jäänused purjest.

G o n g

Pilt 5. Sõudja

Mehed haarasid ruttu aerude järele, et paati keulaga vastu tuult hoida. Vihma valas kui oavarrest ja nähtavus oli ainult paarsada meetrit. Üks aurik möödus paadist. Heikki signaliseeris. Asjata. Seda ei pandud tähele. Kapten julgustas poisse ja ütles: "Ega merel olegi midagi karta. Hädasohud tulevad siis, kui rand paistma hakkab".

Enne lõunat jäi sadu vähemaks. Kapten tegi kindlaks, et paat oli keset Soome lahte Vormsi ja Hiiumaa vahelkohal ja triivis avamere poole Ahvenamaa suunas.

G o n g

Pilt 6. Purjepaat merel

Peale lõunat hakkas tuul vaibuma. Fokk tõmmati üles. Tagavarapuri pandi kohale ja veelgi päris tugevas tuules lippas "Tormilind" Ristna suunas, et Suure Väina asemel ümber kauguses sinetava Hiiuma ja Saaremaa Pärnusse jõuda. Kapten andis kursi ranna lähemale. Seal oli üks kallakil aurik ankrus. Laeva nimi oli võõrkeelne. Aurikust möödudes ütles kapten endamisi "Vanasti sõitsid merd raudsed mehed puust laevadel. Nüüd teevad seda puust mehed rauast laevadel." Tulikult taheti lippudega midagi signaliseerida. Heino asus signaale vastu võtma. Tulik: "Mis paadi nimi?" Heikki: "Tormilind." Tulik: "Kas vajate abi?" "Heikki:, peale lühikest nõupidamist kapteniga: "Pardal kõik korras."

G o n g

Pilt 7. Hiiumaa madal rannik

Sõit läks edasi piki Hiiumaa madalat randa. Mööduti ühest väikesest sadamast. Võis näha, kuidas laudtasane lubjakivist aluspõhni kadus pikkamisi merepinna alla. Sellele aluspõhjale olid peatuma jäänud mõned siledaks kulunud rändrahnud. Rannajoonest ülalpool võis näha kunagisi setteid merepõhjast. Vesi ja tuul olid neid tugevasti uuristanud. Kaugemal paistis kadakane karjamaa. Mõni kidur, tormidest piinatud puu kasvas kadakate vahel.

G o n g

Pilt 8. Rüsa kuivamas

Rannal olid kuivamas moodsad angerjarüsad ja muid kalapüügi-
vahendeid. Nende järgi otsustades pidid siin elama jõukad kalurid.
Kapten ütles, et nii see ongi. Hiidlased on tublid kalurid.

G o n g

Pilt 9. Vana talu tuulikutega Hiiumaal

Saare sisemaal, kus haritavat maad rohkem leidub, on põlluhari-
mine peatuluallikaks. Nagu Lääne-Eestis üldiselt, oli ka siin kombeks,
et igal talul oli oma tuulik terade jahvatamiseks. Hiiumaal oli ka
põllutöökool. Meremeestena on hiidlased väga hinnatud.

G o n g

Pilt 10. Hiiu - Kärkla kalevivabrik

Hiiumaal leidub ka tööstusi. Suurim neist on Kärkla tekstiilvabrik.

G o n g

Pilt 11. Panga kõrgkallas.

(Vaikne muusika: "Ma vaat'sin paadist kiikriga".)

Soela, väina kohal oli lainetus uuesti päris tugev. Poisid arva-
sid, et oleks huvitav sõita sisse väina suudmesse ja vaadata Saaremaa
kõrgkallast Mustjala Panka. Kapten laitis selle nõu ära, kuna oldi sunni-
tud purjetama ümber Saaremaa ja kaotama palju aega. Panka vaadeldi siis
kiikriga.

G o n g

Pilt 12. Lahesopp Saaremaa rannikul

Saaremaa rannik tuletas väljaspool kõrgkallast meelde Hiiumaa
rannikut. Merevoogudest siledaks kulutatud lubjakivi klibu oli rannal
nagu rohkem kui Hiiumaal.

G o n g

Pilt 13. Angerjapüüdjad Saaremaa rannal

"Tormilind" purjetas mööda angerjapüüdjatest. Saarlased on niisama
tublid kalurid kui hiidlased. Peamiselt püütakse siin räime, turska
ja lesta. Läänepoolse Saaremaa saviranna veed on sobivad angerjapüü-
giks. Rannalt paistis Jaagarahu kivimurd, kus väärtuslikku liivakivi
ehitusmaterjaliks töödeldakse.

G o n g

Pilt 14. Laevaehitajad Saaremaal

Saarlased on tunnustatud laevaehitajad. Saaremaa laevameistrid
ehitavad laevu ka väljaspool Saaremaad.

G o n g

Pilt 15. Vana talu Saaremaal

Kapten, kes Saaremaal oli rännanud, rääkis, et Saaremaal on suuri ja jõukaid talusid.

G o n g

Pilt 16. Merelinde Vaika saartel

(Merelindude häälightsusi)

Kihelkonnal tehti pikem peatus. Paat ja varustus vaadati põjalikult üle, keedeti sööki ja puhati. Tehti ka tuur Vilsandile, kuulsale meremeeste saarele ja sealt edasi väikestele Vaika saartele. Seal vaadati pesitsevaid merelinde ja kuulati "lindude kuninga" kapten Toomi jutustusi lindude elust. Heideti pilk ka Eesti läänepoolseimale kindlale punktile - Nootamaale. Öösel magasid kõik kindlal maal sügavat und.

G o n g

Pilt 17. Sõrve sääre lõunatipp tulikult vaadatuna

Edasi purjetati piki Eesti iseloomulikemat poolsaart - Sõrve säärt. (Laul "Puhu tuul ja tõuka paati).

Sellest möödudes võeti kurss itta. Kapten soovitas liivi hõimudele külla minna. Nead elavad Lätimaa Kura rannas, seega päris lähedal Sõrvele. Aeg lubas seda, kuna oli olnud sobiv tuul purjetamiseks. Tehti nii. Ilusal varasuvisel õhtupoolikul astuti vennasrahva liivasel rannikul maale. Hõimud olid väga külalislahked ja näitasid uhkustundega oma ilusat rahvamaja. Sinna paluti külalised öömajale jääda.

G o n g

Pilt 18. Ruhnu vana kiriku ees

(Laul "Värvindar friska...)

Järgmisel päeval purjetati läbi Irbeni väina Liivi lahte ja tehti peatus Ruhnu saarel. Sealsete elanike jutust ei olnud võimalik aru saada, kuna nad rääkisid rootsi keelt. Kuid tuliku ülem oli eestlane. Tema kaudu saadi teada, et "Tormilindu" peeti juba hukkunuks ja otsiti paadi rususid Eesti ja Soome rannikuil. Selles tugevas tormis olevat Läänemerel hukkunud mitu laeva. Poistele meenus kõnelus Ristna tulikuga. Saare vana kiriku ees vaadati huviga sissekäigu kaunistusi ja elanike rahvariideid. Need olid Skandinaavia päritoluga, kuid töötlemisel mõjustatud Saaremaa rahvakunstist. Seda võis märgata ka talude ehitusviisis. Kapten tähendas, et kultuuripiirkonnad alati mõjustavad üksteist. Peale Ruhnu saare elas rootslasi veel Naissaarel, Pakri saartel, Osmussaarel, Riguldis, Noarootsis ja Vormsi saarel.

G o n g

Pilt 19. Kuressaare loss ja paadisadam

Kuressaares, Saaremaa ainukeses linnas, tehti pikem peatus. Linn on tekkinud vana, kuid hästi säilinud lossi ümber. Seda vaadati seest ja väljast. Ka gümnaasium ja merekool pakkusid poistele huvi. Kuressaare sadam on settimiste ja maapinna tõusmise tõttu muutunud suurematele laevadele madalaks. Seepärast ehitati uus sadam Roomassaarele. Selle sadama ja Kuressaare vahel on Saaremaa ainus raudtee. Linnas on ka väiksemaid tööstusi. Kuid peamiselt on linn Saaremaa administratiivne, kaubanduslik ja majanduslik keskus.

G o n g

Pilt 20. Tuulikud Saaremaal

Peale lossiga ja linnaga tutvumist tehti autoga väljasõit saare sisemaale. Poiste tähelepanu paelusid arvukad tuulikud. Mii nagu Läänemaal ja Hiiumaal, on need Skandinaavia tüüpi ehitused. Viimasel ajal nendes palju enam ei jahvatatud. Nende asemele ehitati moodsad elektri jõul töötavad veskid.

G o n g

Pilt 21. Külakiik Saaremaal

(Laul "Veli, hella vellekene...")

Tuulikute rivi lähedal, kaunis metsasalus, silmasid poisid saare noori külakiigel kiikumas ja laulmas. Seati sammud sinnapoole, et saare kiike proovida ja saare noortega tutvust teha. Kiik oli ehitatud tamme harudest. Randvere kiik oli kuusepuust. See oli sihvakam ja kergem kiikuma panna, kuid Saaremaa kiik jälle oli tugevam.

G o n g

Pilt 22. Kaali järv

Peale mõnusat vestlust, mille jooksul kindlaks tehti, et Saaremaa kõnekeel erineb Harjumaa kõnekeelest, aga et need mõlemad on ilusakõlalise eesti keele murrakud, sõideti Kaali järve vaatama. See väike, kuid looduskaunis järv on meteoori kraater, see tähendab - auk, mille on Saaremaa aluspõhjasse löönud maapinnale kukkunud taevakeha. Katastroofi jäljed on vertikaalsesse asendisse paisatud aluspõhja tükkide näol selgesti nähtavad. Hiljem on auk täitunud veega ja moodustab nüüd järve. Peagi oldi jälle Kuressaares. Saaremaa headel teedel sõidab auto kiiresti.

G o n g

Pilt 23. Hirveaed Abrukal

Purjetati edasi Liivi lähel piki Saaremaa madalat lõunakallast. Ka siin tuletab lahtederikas rannik Hiiumaa rannikut meelde. Abruka saarel tehti peatus, et nautida saare lehtmetsade ilu ja külastada hirvede aeda. Hirved on Eestist peamiselt salaküttimise tõttu kadunud, kuid Abrukal leidub neid veel. Seal hooldatakse ja toidetakse neid.

G o n g

Pilt 24. Kihnu lapsed rahvariides

Kübarsaare neeme juures, Väikse ja Suure väina kohtumiskohas võeti kurss kagusse. Kapten juhtis poiste tähelepanu silmapiiril sinetavale Muhu saare rannikule. Varsti hakkas paremalt paistma Kihnu saar. Seal tehti puhkus, et selle kalurite ja meremeeste saarega lähemalt tutvuda. Pistele meeldisid väga Kihnu tütarlaste rahvariided ja hoonete kaunistused. "Need on üks haru Pärnumaa rahvakunstist. Skandinaavia mõju on vähe märgatav", seletas kapten.

G o n g

Pilt 25. Pärnu muulil

Nüüd muudeti kurss kirdesse ja purjetati sisse Pärnu lahte. Ranniku vaatlemisel võidi kindlaks teha, et Pärnu lahte ümbritseb madal rand. Liivaranda tuleb tihti ette. Pärnu laht on Eesti kalarikkamaid püügi- vesi. Päike laskus juba madalale, kuid "Tormilind" pärnu reidile purjetas. Muulil istus õhtupäikeses üksik tütarlaps ja pööras näo häbelikult kõrvale

G o n g

Pilt 26. Kihnu purjekas Pärnu sadamas

(Vaikne muusika ja laul "Hulkuri valsi" viisil)

Kapten otsis randumiseks sobivat kaiplatsi ja tüüris paadi ühe Pärnu Suursilla juures küttepuid lossiva purjeks suunas. Purjekalt kostis muusikat ja laulu. Rahvast hakkas sadamasse kogunema. Taheti näha, kuidas tublid mereskaudid juba esimesel reisil kuulsaks saanud paadi kodusadamasse tüüriavad. Vaikselt ja väärrikalt liugles "Tormilind" kohale ja seadis end küljega vastu sadamakaid.

(Muusika tugevneb. Laulu sõnad on selgesti kuulda)

Me matka ei takista soo ega liiv,
ei väikluste otsitud kaja.
Me omaks saab lootuste lai perspektiiv
ja ootustes ihaldud maja.

Ma laevasse, laevasse tõttan,
kus laine mul sahinat teeb.
Seal ahtris kursi ma võtan
ja võõris vahused veed.

(Vaikne muusika jätkub)

G o n g

Pilt 27. Pärnu supelrand

Poisid imetlesid kuulsaid Pärnu supelrandu, kus hulk inimesi soojas rannavees suples. Ranna lähedal paistsid suured ja moodsad hotellid, kus supelkülalised elasid. Järgmisel päeval anti "Tornilind" pärnu mehele üle. Laenatud varustus saadeti omaikele tagasi. Kapten oli jälle Kalgu Joost ja tüürimees, pootsman ning madrus Randvere mereskaudid.

G o n g

Pilt 28. Sama mis tiitelpilt

(Koorilaul "Kuldrannake".) Variant: Eesti kaart
Eesti Komitee väljaanne.
Diapilt.

Vaikfilmi "Kuldrannake" on koostanud Aadu Kajassaar.

Muusika: August Liiv. Kaastegevad: Norrköpingi Eesti segakoor
Johannes Äro juhatusel ja Norrköpingi Eesti Täienduskooli lastekoor
Leida Kaamanni juhatusel. Jutustaja Elna Liiv. Helilindistaja
Rein Liiv. Korrektoori lugenud Marie Allik.